

Historische stripverhalen brengen het verleden op een toegankelijke manier tot leven. Maar hoe verbeeld je een verschrikkelijke gebeurtenis als de Holocaust? En (hoe) kun je stripverhalen in de klas gebruiken?

Nazi Death Parade van August M. Froehlich (1944).

In 1944 werd al een eerste poging gedaan om de Holocaust te verbeelden. Het grote publiek had op dat moment geen goed beeld bij de verschrikkingen die zich afspeelden in de concentratiekampen; getuigenissen waren schaars, net als foto's en bewegend beeld.

VERBEELDING

Op één bladzijde, in zes aangrijpende illustraties, liet de Amerikaanse tekenaar August M. Froehlich zien hoe mensen

vermoord, bestolen en gecremeerd werden. Hij baseerde zijn illustraties, die de titel *Nazi Death Parade* kregen, op een ooggetuigenverslag van een Russische soldaat, die concentratiekamp Majdanek in Polen bevrijd had. De illustraties werden gebruikt om de rol van de Verenigde Staten in de bevrijding te verantwoorden. Later raakte het werk in de vergetelheid, tot het in 2021 weer gevonden werd door Kees Ribbens, bijzonder hoogleraar 'Populaire histori-

sche cultuur van Mondiale Conflicten en Massaal Geweld'.

HET ONDENKBARE

In de jaren tachtig verscheen de iconische graphic novel *Maus* van Art Spiegelman. Met katten in de rol van nazi's en muizen in de rol van Joden brengt Spiegelman het verhaal van de Holocaust symbolisch in beeld. Naast de historische gebeurtenissen staat *Maus* ook stil bij de menselijke kant van deze geschiedenis en de inter-

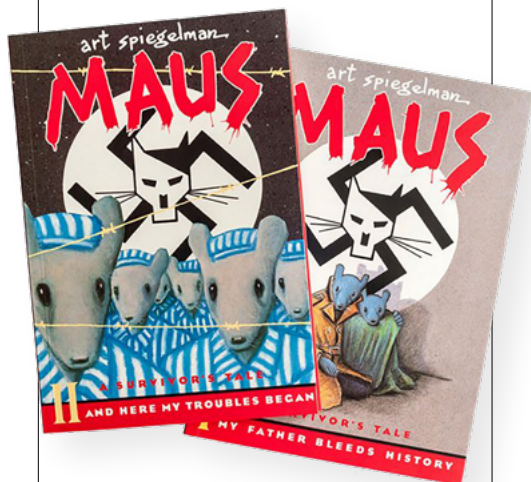
DE OORLOG GETEKEND

Tekst: **Cristan van Emden**

generationele trauma's die hiermee gepaard gaan. Spiegelman laat hiermee zien dat de strip als medium ook complexe en serieuze onderwerpen aankan. Sterker nog, hij bewijst dat de strip het ondenkbare kan verbeelden.

Dit besef over de kracht van stripverhalen is ook in de Nederlandse oorlogs- en herinneringscentra doorgedrongen. In 2003 bracht de Anne Frank Stichting samen met het Fries Verzetsmuseum de strip *De Ontdekking* uit. In deze strip vinden kinderen oude spullen en aan

Maus van Art Spiegelman (1986). *De Ontdekking* van Eric Heuvel (2020). *Het onvoorstelbare verbeeld*, door diverse auteurs (2024). *De Erfenis* van Frank Jonker en Eric Heuvel (2024). *De Terugkeer* van Frank Jonker en Eric Heuvel (2010).

de hand daarvan ontrafelen zij (zelf) het verhaal van de oorlog. Hierbij ligt de nadruk vooral op thema's als verzet en collaboratie. De strip zette een trend en de toon. Na *De Ontdekking* volgde *De Zoektocht* over de Jodenvervolgung (ook ontwikkeld door de Anne Frank Stichting). In *De Terugkeer* (2010), gemaakt in opdracht van het Indisch Herinneringscentrum, komt de geschiedenis van Nederlands-Indië/Indonesië aan bod.

RAKEN

Volgens Kees Ribbens, onderzoeker bij het NIOD en de ontdekker van de illustraties van Froehling, wordt de strip in het museale veld gezien als een aansprekender medium dan reguliere geschiedenisboeken. Daarnaast is het minder vluchtig dan allerlei digitale media en heeft het medium de capaciteit om zowel informatie over te dragen als de doelgroep emotioneel te raken. Jongeren zijn zeer gericht op beelden, bij voorkeur bewegend. Strips bewegen weliswaar niet en laten ook veel weg, maar jongeren zijn getrainde beeldkijkers en vullen deze zaken zelf in. Daarin schuilt de kracht van strips volgens Roel Daenen, hoofdredacteur van het Belgische tijdschrift *faro*. Volgens hem 'werkt' de striplezer zelf mee aan het verhaal:

"Hij/zij vult de actie, de sfeer of het verhaal namelijk voor een groot stuk zelf in, in de zogenaamde 'goot' – zo heet de ruimte tussen de vakjes, gesteld dat er vakjes zijn. Al krijg je, net als in de film, het leeuwen-deel van het narratief te zien: je moet of kan zelf ook een deel bepalen. Dat doe je door de combinatie van lezen én kijken en door je verbeelding te gebruiken."

EEN STRIPVERHAAL COMBINEERT LEZEN, KIJKEN EN JE VERBEELDING GEBRUIKEN

Professor Charlotte Schallié is betrokken bij het project *Survivor-Centred Visual Narratives*. In dit project wordt de graphic novel gebruikt om de herinneringen van ooggetuigen van de Holocaust vast te leggen. Zij beaamt dat bij strips een actieve houding van de lezer wordt gevraagd. Maar ze ziet nog meer bijzonderheden:

“De grafische vorm stelt ons in staat om – net als met een boek – het leesproces te vertragen, op te letten, ons bezig te houden met hoe we ons voelen. Dat is wat je wilt: je wilt dat iemand betrokken raakt.”

Het 4 en 5 mei Denkboek van het Nationaal Comité 4 en 5 mei.

BOODSCHAP

Ook Hester Wynia, projectleider van het 4 en 5 mei Denkboek van het Nationaal Comité 4 en 5 mei, geeft aan dat emotie belangrijk is om jongeren bij een verhaal te betrekken en ervoor te zorgen dat dit beklijft. Daarnaast brengen illustraties in een strip volgens haar orde in een verhaal, kunnen ze terloops extra informatie geven en versterken ze daardoor vaak de boodschap. Cruciaal dus, voor strips die een educatief doel hebben. Maar strips zijn vaak ook ‘gewoon’ mooi. Door de aantrekkelijke vorm worden leerlingen op een laagdrempelige manier betrokken bij het verhaal. Wynia: “We gebruiken strips in het Denkboek omdat het voor kinderen een aansprekende vorm is. Ze blijven er meteen bij hangen als ze door het boekje bladeren. En uit de enquêtes die we afnemen onder leerkrachten blijkt steeds weer dat de strips erg worden gewaardeerd.”

In het 4 en 5 mei Denkboek worden illustraties gebruikt in bijvoorbeeld een tijdlijn, maar ook in korte strips over verzetsstrijders als Anton de Kom en Boy Ecury. Meestal beslaan deze slechts zes bladzijden. Volgens Wynia is het de kunst om keuzes te maken en een strip niet te overladen met onderwerpen, en al helemaal niet met te veel tekst.

“Bij deze onderwerpen ben je snel bang dat je belangrijke perspectieven en aspecten vergeet en heb je de neiging veel informatie in de strip te verwerken. Maar *less* is in dit geval zeker *more*. Ik heb liever dat we minder thema’s goed aankarten, dan veel thema’s een beetje behandelen. Zo ondermijnt je de kracht van strips niet en houdt je het behapbaar voor de leerlingen.” ■

Tips voor het gebruik van stripverhalen in de klas

- Kies de stripverhalen zorgvuldig uit. Let hierbij op auteurs die bekend staan om betrouwbaarheid en grondig onderzoek.
- Oorlogsstrips die niet educatief bedoeld zijn, moeten behandeld worden als een film of roman: bespreek met de leerlingen of studenten wat het verschil tussen feit en fictie is. Zie hiervoor ook het artikel over films in de klas op blz. 32 van dit magazine.
- Laat leerlingen of studenten niet volledig onbegeleid strips lezen: begin de les met achtergrondinformatie over de historische periode en gebeurtenissen die in de strip aan bod komen. Dit helpt leerlingen de strip in de juiste context te plaatsen.
- Moedig leerlingen aan om na te denken over hoe historische gebeurtenissen worden afgebeeld en waarom bepaalde keuzes zijn gemaakt door de auteur en/of illustrator.
- Vraag de studenten of leerlingen met wie ze zich kunnen identificeren en waarom. Vraag daarnaast welke emoties de strip eventueel oproept.

Dit artikel is gebaseerd op artikelen uit *De Oorlog getekend*, onderdeel van WO2 Onderzoek uitgelicht van maart 2024.